

Inleiding

Deze CIROC-nieuwsbrief verschijnt aan de vooravond van het CIROC-seminar over illegale wapenhandel. Een thema dat niet eerder in de context van CIROC aan de orde is gesteld. Tijdens het seminar zullen onderzoekers en andere deskundigen spreken over de aard en omvang van illegale wapenhandel en het beleid. Wat is het verschil tussen legale en illegale wapenhandel? Wat voor soort wapens bestaan er? Wat is de aard en omvang van wapentransfers en welke actoren zijn erbij betrokken? In het middagedeelte zal er expliciet worden ingegaan op de relaties tussen illegale wapenhandel en Afrikaanse oorlogsgebieden. In deze nieuwsbrief geen inhoudelijke bijdragen over illegale wapenhandel, maar relatief veel aandacht voor de relaties tussen processen van mondialisering en georganiseerde misdaad. Renée van der Hulst opent deze nieuwsbrief met een bijdrage over gebruik van ICT voor het plegen van criminele activiteiten op basis van een recent verschenen WODC publicatie over high-tech criminaliteit. Richard Staring gaat vervolgens in op de betekenis van mondialisering voor criminaliteit en de criminologiebeoefening; het thema van het komende congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie. Ilse van Leiden en Henk Ferwerda presenteren hun belangrijkste bevindingen uit een onderzoek naar afpersing van het bedrijfsleven. José Aarts beschrijft de belangrijkste bevindingen van de twee CIROC seminars over het ondergronds bankieren. Renée van der Hulst en Edward Kleemans schrijven over de potentiële meerwaarde van toepassingen van sociale netwerkanalyse in de bestrijding van georganiseerde misdaad. Tot slot, bespreekt Dina Siegel in de rubriek signaleringen de recent uitgekomen CIROC bundel *Organized Crime. Culture, markets and policies* (2008) waarin het mondiale en het lokale op uiteenlopende wijzen via het concept 'cultuur' centraal staan.

Richard Staring

Analyse

High-tech crime

Dr. Renée C. van der Hulst (WODC)

Wij leven in een digitaal tijdperk waarin kernprocessen in de hele samenleving worden aangestuurd vanuit Informatie- en Communicatie Technologie (ICT). Steeds meer overheden, bedrijven, organisaties en personen ondervinden hiervan voordeel en raken daarmee afhankelijk van een goed functionerend netwerk van digitale en interconnectieve systemen. Maar de toename van het aantal netwerken met een open internetverbinding en de anonimiteit en het brede bereik van het internet, kennen een belangrijke keerzijde. Zij bieden namelijk ook lucratieve mogelijkheden voor het plegen van allerlei criminele activiteiten, beter bekend als 'high-tech crime'. High-tech crime is een paraplu-begrip voor het gebruik van ICT voor het plegen van criminele activiteiten tegen personen, eigendommen, organisaties of elektronische communicatienetwerken en informatiesystemen. Het WODC publiceerde hierover onlangs een verkennend en inventariserend literatuuronderzoek waarin kennis van verschillende verschijningsvormen, daders en betrokkenheid van de georganiseerde misdaad nader wordt belicht (Van der Hulst & Neve, 2008).

Inhoudsopgave

- ◆ Inleiding
- ◆ Analyse
 - High-tech crime
 - Het mondiale én lokale in criminaliteit en criminaliteitsbeheersing
 - Afpersing van het bedrijfsleven
- ◆ Seminar
 - Ondergronds bankieren: een analyse van twee CIROC seminars
- ◆ Onderzoek in het buitenland
 - Human capital and social capital in criminal networks
- ◆ Congresaankondiging
- ◆ Signaleringen
- ◆ CIROC-studiedagen

Dienstverleners

Duidelijk is dat high-tech crime – met zijn grensoverschrijdende karakter – wereldwijd in toenemende mate een financieel en maatschappelijk probleem vormt. Enerzijds gaat het om klassieke vormen van criminaliteit die door ICT worden gefaciliteerd, bijvoorbeeld kinderporno, internetfraude, radicalisering en haatzaaien op het internet. Anderzijds gaat het om 'nieuwe' criminele activiteiten waarbij ICT behalve middel ook expliciet doelwit is, zoals hacking en botnets, phishing, verstikkingsaanvallen en het manipuleren of beschadigen van computergestuurde data en systemen. Kenmerkend is dat ICT-dienstverleners betrokken raken bij de georganiseerde misdaad. Hackers zijn belangrijke 'facilitators' geworden voor criminele samenwerkingsverbanden, en zij leveren daartoe maatwerk (botnets, malware) op bestelling. Door het multifunctionele karakter van instrumenten worden meerdere criminele activiteiten vaak gelijktijdig ondernomen. Verschillende varianten van computercriminaliteit (zoals hacking en botnets) vormen niet zelden een instrumenteel middel voor weer andere varianten van cybercriminaliteit. Criminele samenwerkingsverbanden huren ook de expertise in van jongeren met kennis van ICT (die worden bijvoorbeeld benaderd via universiteiten, computerclubs of op internet), net-afgestudeerden en computermedewerkers. Behalve om de uitdaging en de sensatie, valt er met de verhuur van botnets flink veel geld te verdienen. Wat begint als een vorm van entertainment kan echter uitmonden in een crimineel verschijnsel waaruit het moeilijk is te ontsnappen.

Veiligheidsrisico's

Belangrijke veiligheidsrisico's vormen verder (1) corrupt en hoogopgeleid ICT-personeel (bijvoorbeeld werknemers met een hoog niveau aan ICT-bevoegdheden of die toegang hebben tot gevoelige/vertrouwelijke gegevens zoals klant- en betalingsbestanden), (2) infiltratie van 'zelfstandig ondernemende' criminelen die zich aanbieden als ICT-consulent, en (3) wraakzuchtige (ex-)werknemers (bijvoorbeeld met kennis van besturingsystemen van vitale infrastructuur). Voor Nederland gelden vooral

internetfraude en dDoS-aanvallen als een toenemend probleem. Zowel de Nigeriaanse voorschotfraude (waarbij mensen onder valse voorwendselen geld uit de zak wordt geklopt) als identiteitsfraude (waarbij mensen op geraffineerde wijze vertrouwelijke persoonsgegevens wordt ontfoetseld om ze vervolgens daarmee op te lichten) zijn in toenemende mate professioneel georganiseerd. Nederland is daarnaast een belangrijke toeleverancier van botnets, verzamelingen van op afstand bestuurbare computers die te huur worden aangeboden voor flinke bedragen en ingezet kunnen worden voor bijvoorbeeld spam, phishing en dDoS-aanvallen.

Kennis over daders

Het WODC-rapport geeft niet alleen een overzicht van wat er bekend is over high-tech crime, maar wijst ook op kennislacunes, onder meer in relatie tot daderschap. Naast het feit dat high-tech crime steeds vaker financieel gemotiveerd is, is er verder relatief weinig bekend over daders. Wel komt uit het onderzoek naar voren dat verschillende vormen van high-tech crime vooral een mannelijke aangelegenheid zijn, in het bijzonder terrorisme, kinderporno, grooming, piraterij en internetfraude. Ook wordt gesignaleerd dat zedengerelateerde delicten (zoals kinderporno en grooming) vaker door blanke daders worden gepleegd worden en dat daders die betrokken zijn bij terrorisme en internetfraude relatief vaak een Afrikaanse of Aziatische achtergrond hebben. Opvallend is ook dat corrupte ICT-ers en daders die betrokken zijn bij terrorisme, internetfraude, kinderporno en hacking nogal eens over een strafblad blijken te beschikken. Criminele samenwerkingsverbanden zijn betrokken bij lucratieve handel zoals kinderporno, softwarepiraterij, internetfraude, hacking en malware. Er is een verschuiving zichtbaar waarbij criminelen, die zich voorheen in de drughandel begaven, zich in toenemende mate toeleggen op identiteitsdiefstal, bank- en creditcardfraude.

Ontwikkelingen

Voor de komende jaren wordt een verdere toename verwacht van de georganiseerde high-tech crime, van het aantal slachtoffers en de criminele winsten die daarmee worden gegenereerd. Daders wisselen daarbij snel van werkwijze en zullen hun activiteiten meer gaan richten op specifieke doelwitten, bijvoorbeeld ouderen. De preventie en bestrijding van high-tech crime vormt dan ook één van de speerpunten in het Nederlandse en Europese veiligheidsbeleid. Maar het ontbreken van een gemeenschappelijk begrippenkader en het gebrek aan kennis over (kenmerken van) daders vormen een belangrijke lacune voor een efficiënte en effectieve aanpak. Deze studie vormt een belangrijke aanzet voor de nadere programmering van onderzoek op dit terrein.

Van der Hulst, R.C., & R.J.M. Neve (2008). *High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders: Een literatuurinventarisatie*. Onderzoek en Beleid nr. 264, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers (het volledige rapport is digitaal beschikbaar via www.wodc.nl).

Het mondiale én lokale in criminaliteit en criminaliteitsbeheersing

Dr. Richard Staring (Criminologie, EUR)

In een periode van mondialisering maken criminologen zich schuldig aan 'methodologisch nationalisme' en situeren zij hun onderzoek ten onrechte binnen de nationale landsgrenzen. Waar er enerzijds sprake is van een toenemende aandacht voor transnationalisering van (georganiseerde) misdaad en misdaadbestrijding en criminologen ook internationaliseren, blijven zij tegelijkertijd de samenleving door de bril van de natiestaat bekijken. Dit zijn slechts enkele van de vele uitdagende stellingen die Katja Franko Aas verwoordt in haar boek *Globalization and Crime* (2007: 176). Volgens deze Noorse criminologe leidt dit beperkte en conservatieve gezichtsveld er toe dat criminologie als wetenschap onvoldoende methoden en concepten tot haar beschikking heeft om de hedendaagse, complexe samenleving die zich bovenal kenmerkt in mondiale stromen van geld, goederen, mensen,

ideeën en beelden te kunnen bestuderen en begrijpen (2007: 184). In haar hoofdstuk over de mondialisering van controle en staatssoevereiniteit constateerde ze de beperking van het concept van 'grenzen' eenvoudigweg omdat het niet langer meer eenvoudige 'muren' om een land zijn, maar feitelijk een verspreid gesitueerd netwerk van talloze controlepunten, technologieën en actoren (*global governance*) die zowel in en buiten een land gesitueerd kunnen zijn (Aas 2007: 179). Het ruimtelijke element van georganiseerde grensoverschrijdende criminaliteit - zoals drugsmokkel, mensensmokkel of vrouwenhandel - en de traditionele verwevenheid van criminologie met nationaal criminaliteitsbeleid maakt het voor veel criminologen makkelijker om het lokale te bestuderen of een vergelijking tussen landen te realiseren waar het transnationale karakter van de onderzochte fenomenen de aandacht behoeft.

De Nederlandse Vereniging voor Kriminologie organiseert dit jaar een tweedaags congres op 19 en 20 juni in Leiden en heeft onder meer de criminologe Katja Franko Aas uitgenodigd om een plenaire lezing te verzorgen rondom het thema 'The global and local in crime and crime control'. Processen van mondialisering roepen de vraag op hoe adequaat het gebruikelijke theoretische kader van de criminologie nog is en hoe bruikbaar onze gangbare begrippen als criminaliteit, rechtshandhaving en criminaliteitsbeleid zijn nu bedreigingen van de veiligheid, de volksgezondheid en het milieu steeds meer een transnationaal karakter krijgen. Omdat criminaliteit in toenemende mate een grensoverschrijdend internationaal karakter krijgt en we ook op het terrein van criminaliteitsbestrijding in toenemende mate internationale samenwerking zien, lijkt het noodzakelijk om criminologische theorieën en onderzoeksmethoden te ontwikkelen die meer afgestemd zijn op de complexe relaties tussen mondiale en lokale in criminaliteit en criminaliteitsbeheersing.

Een andere uitdaging voor een traditionele, 'methodologisch nationalistische' criminologie komt uit de groeiende aandacht van criminologen voor het milieu. De moderne (post)industriële risicosamenleving van Beck produceert nieuwe grensoverschrijdende gevaren waaronder ook de milieuproblematiek en hiermee samenhangende (georganiseerde) criminaliteit. Afval uit het Westen dat gedumpt wordt in de zogenaamde derde wereld landen en de concentratie van etnische groepen in de minst groene gebieden van steden of tegen afvalbergen aan gebouwd wijzen ook op sociale ongelijkheid. Het is pas recent met de mondiale milieuproblematiek dat het exploiteren en het misbruiken van de hulpbronnen op aarde is gecriminaliseerd. Tijdens het NVK congres zal de tweede plenaire spreker Nigel South zijn licht doen schijnen over de zogenoemde 'green criminology'. Nigel South is één van de criminologische pioniers die deze vormen van criminaliteit tegen de omgeving en het milieu als 'groene criminaliteit' en de criminologie die dit tot onderwerp van onderzoek maakt tot de 'groene criminologie' heeft benoemd (Beirne en South, 2007).

Katja Franko Aas en Nigel South zullen elk vanuit hun eigen perspectief ingaan op de vraag hoe criminologen verschijnselen kunnen benaderen die om een transnationale en mondiale in plaats van een internationale comparatieve benadering vragen. Zij zullen Nederlandse criminologen aanmoedigen om hun theorievorming en onderzoek meer af te stemmen op het transnationale karakter van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding.

Het congres van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie zal op 19 en 20 juni in het Kamerlingh Onnes Gebouw van de Universiteit Leiden plaatsvinden.

Voor meer informatie over het programma en de aanmelding voor het NVK congres zie de website van de Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (<http://www.criminologie.nl>)

Aas, K. F. (2007). *Globalization and Crime*. London: Sage
Beirne, P. en N. South (eds.) (2007). *Issues in Green Criminology: Confronting harms against environments, humanity and other animals*. Devon: Willan Publishers

Je bedrijf of je leven: afpersing van het bedrijfsleven op de agenda

Dr. Ilse van Leiden en dr. Henk Ferwerda (Advies- en Onderzoeksgroep Beke)

Het recent verschenen boek 'Je bedrijf of je leven' geeft een uitgebreide fenomenbeschrijving van afpersing van het bedrijfsleven. In opdracht van het WODC heeft Advies- en Onderzoeksgroep Beke een landelijke studie uitgevoerd naar de achtergronden, aard en omvang van deze vorm van criminaliteit. In het boek worden verschillende vormen van afpersing onderscheiden en wordt ingegaan op mogelijkheden voor een aanpak van de afpersingsproblematiek. Het onderzoek heeft afpersing van het bedrijfsleven op de politieke agenda gezet. Deze zomer komt de minister van Justitie met een plan om de aanpak te verstevigen.

Kwetsbare prooi

Het bedrijfsleven is een aantrekkelijke prooi voor sommige criminelen vanwege het soms grote geld dat er in omgaat. Met geraffineerde praktijken wordt geprobeerd het bedrijfsleven grote geldsommen te ontnemen. Tot de verbeelding sprekende voorbeelden zijn de afpersing van Campina waarbij bedreigd werd toetjes te vergiftigen en het plaatsen van bommen in vestigingen van de IKEA om de geldeis kracht bij te zetten. Afpersingen van dergelijke kapitaalkrachtige ondernemingen genieten de nodige aandacht. Maar wat we er over horen en lezen is slechts een klein deel van het werkelijke aantal afpersingen waarmee het bedrijfsleven wordt geconfronteerd. In de praktijk zijn namelijk ook de kleinere branches en ondernemingen een interessant doelwit voor afpersers. Zo lopen bijvoorbeeld een groenteboer, een Turks theehuis, een kroegbaas, een uitzendbureau, een autogarage, een notaris en een Chinees restaurant allemaal het risico slachtoffer te worden van 'duistere' afpersingspraktijken.

Een bijzonder delict

Van afpersing van het bedrijfsleven spreken we wanneer iemand dreigt een bedrijf te duperen indien niet wordt ingegaan op een bepaalde eis. Afpersingspraktijken kunnen - in tegenstelling tot veel andere strafbare feiten - een proces vormen dat langere tijd kan duren en waarin verschillende fasen worden doorlopen. Zo kunnen er in het afpersingsproces meerdere contactmomenten zijn tussen de dader en het slachtoffer waarbij de druk wordt opgevoerd door steeds ernstigere bedreigingen. Soms betekent dit dat de afperser de bedreiging ook daadwerkelijk uitvoert. Afpersers zetten hun eis kracht bij door bijvoorbeeld klappen uit te delen of een website plat te leggen.

Het verloop van de afpersing wordt in feite bepaald door de interactie tussen de dader en het slachtoffer. De dader handelt naar gelang de reacties van het slachtoffer op de bedreigingen. Afpersing is daarom te typeren als een delict dat zich gaandeweg verder ontwikkelt; een *crime in action*. Een afpersingsproces kan langere tijd voortduren zoals bij een reeks afpersingen. In dat geval heeft een afperser een ondernemer of bedrijf in de tang en blijft hij terug komen voor meer. Deze vorm van structurele afpersing zien we vooral in de horecawereld en bij kleinere winkeliers die systematisch worden afgeperst voor protectiegeld. Het gaat dan overigens vaak om bescherming tegen geweld door de daders zelf. Ook is de dienstverlenende sector gevoelig voor structurele vormen van afpersing. Daarbij geldt: eenmaal over de brug, is er nog nauwelijks een weg terug. Zo kan een notaris zichzelf in een chantabele positie brengen door eenmaal zijn medewerking te verlenen aan een malafide vastgoedtransactie. Doorgaans hebben we bij deze vorm van afpersing te maken met georganiseerde criminelen met een beruchte staat van dienst. De contacten zijn *face to face* en gewelddadig van aard.

In veel gevallen gaat het bij afpersing van bedrijven evenwel om een kortdurend en incidenteel delict. Er is dan sprake van een beperkt aantal - en vaak zelfs maar één - contactmoment. De afperser maakt zijn eis in dit geval aan het slachtofferbedrijf bekend door een dreigbrief te sturen. De bedreigingen die schriftelijk worden geuit zijn niettemin soms van zeer gewelddadige aard en kunnen veel impact hebben op de slachtoffers.

Grote concerns maar ook kleinere ondernemers uit alle sectoren kunnen hier het slachtoffer van worden. Doorgaans hebben we hier te maken met individuen zonder criminele antecedenten die menen op een schijnbaar gemakkelijke manier geld buit te maken. Dit type afperser opereert vanuit de anonimiteit en verwacht daarmee een lage pakkans. De dader haakt vaak na een enkele poging af - al dan niet wegens inmenging van de politie of een particulier recherchebureau - en vangt bot.

Taboesfeer

Diverse brancheorganisaties en ondernemersverenigingen geven aan dat zij uit het bedrijfsleven geluiden over afpersingspraktijken horen, maar dat deze vervolgens niet hard te maken zijn; ondernemers durven er gewoonweg niet over te praten. Bedrijven die de dupe worden van afpersingspraktijken houden het om verschillende redenen liever stil. De stap naar de politie is voor sommigen groot. We kunnen stellen dat er rondom afpersingspraktijken een taboesfeer hangt. Dit zien we terug in de relatief lage aangiftebereidheid in geval van afpersing. Jaarlijks krijgt de politie circa tachtig aangiften van afpersing van bedrijven binnen; een duidelijke ondergrens van het werkelijke aantal slachtoffers. Het bestaan van een *dark figure* van afpersing van het bedrijfsleven kent diverse redenen. Allereerst zijn bedrijven die door deze vorm van criminaliteit getroffen worden, niet snel geneigd dit aan de grote klok te hangen uit angst voor imagoschade. Het naar buiten treden over slachtofferschap van criminaliteit is over het algemeen geen goede reclame voor een bedrijf. De angst voor represailles van de afpersers vormt een tweede belangrijke reden voor ondernemers om de afpersingspraktijken voor zich te houden. Men is simpelweg bang voor de consequenties die volgens de afpersers zullen volgen op een bezoek aan het politiebureau. De politie zal alleen worden ingeschakeld wanneer het slachtoffer het vertrouwen heeft dat de bedreigingen daardoor weggenomen zullen worden. Over het algemeen kunnen we zeggen dat dit vertrouwen nog onvoldoende aanwezig is binnen het bedrijfsleven. Onterecht want op bijna drie kwart van de afpersingen waarvan het bedrijf aangifte doet, volgt een opsporingsonderzoek en ruim de helft daarvan resulteert in de aanhouding van een of meerdere verdachten. Het stimuleren van de aangiftebereidheid van afpersing is daarom een belangrijke zaak.

Afpersing op de agenda

Al ruim vijftien jaar trekken overheid en bedrijfsleven onder de noemer van het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing (NPC) gezamenlijk op in het bestrijden van criminaliteitsvormen waarvan het bedrijfsleven slachtoffer wordt. Veel besproken thema's daarbij zijn winkercriminaliteit, transportcriminaliteit en interne criminaliteit. Terwijl feiten als diefstal, inbraak, overval, geweld en fraude belangrijke aandachtscategorieën zijn, heeft afpersing als afzonderlijk strafbaar feit nog niet op de agenda van het NPC gestaan. Verwonderlijk omdat dit wellicht een van de oudste vormen van criminaliteit is waar alle branches en sectoren mee te maken kunnen krijgen; begrijpelijk omdat afpersing veelal een verborgen delict is waar lastig grip op te krijgen is.

Op basis van de onderzoeksresultaten concluderen we dat afpersing van het bedrijfsleven de nodige aandacht verdient. De aard, omvang, ernst en impact van afpersingspraktijken zijn van een dusdanige orde dat een versteviging van de aanpak gegrond is.

Het ministerie van Justitie onderschrijft deze conclusie en heeft afpersing van het bedrijfsleven naar aanleiding van het onderzoek als een serieus probleem benoemd. De aanpak van de problematiek zal aan de orde worden gesteld in het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing (NPC).

Van Leiden, I., E. de Vries Robbé en H. Ferwerda (2007). *Je bedrijf of je leven. Aard en aanpak van afpersing van het bedrijfsleven*. Arnhem: Advies en Onderzoeksgroep Beke

(Het rapport is digitaal beschikbaar via: www.wodc.nl).

Ondergronds bankieren: Een analyse van twee CIROC seminars

Drs. José Aarts (Criminologie, EUR)

Het thema 'ondergronds bankieren' stond centraal in de afgelopen twee CIROC seminars. Op woensdag 13 februari en op 12 maart stonden wetenschappelijk onderzoekers, beleidsmedewerkers en opsporingsambtenaren samen voor de taak om het thema 'ondergronds bankieren' te onttrafen. Het programma was verdeeld in twee delen: in het ochtendprogramma stonden twee etnografische studies en twee strafrechtelijke onderzoeken centraal. In de middag stond de vraag naar opsporing en regulering centraal.

Het fenomeen 'ondergronds bankieren' werd in het ochtendprogramma uitgelegd aan de hand van verschillende cases in migrantengemeenschappen in Nederland. De presentaties lieten zien dat 'ondergronds bankieren' een zeer divers fenomeen is dat in elke migrantengemeenschap en in verschillende situaties anders wordt georganiseerd. Van de Bunt (Criminologie, EUR) richtte zich in zijn analyse van verschillende strafrechtelijke dossiers bij de recherche van Amsterdam op het gebruik van informele transactienetwerken voor criminele doeleinden. Hij haalde verschillende voorbeelden aan van vooral het gebruik (of misbruik) van informele transactienetwerken voor de uitbetaling van winsten in de drugshandel. Tijdens de presentatie werd duidelijk dat etniciteit in deze netwerken geen rol speelde. Mensen met verschillende etnische achtergronden werkten samen in een internationaal multilateraal netwerk. Verder liet Van de Bunt ook zien dat veel ondergrondse bankiers meerdere functies hebben, niet alleen een overboek functie maar vaak ook depot houder (notaris) en bijdragen in de zwarte handel.

Wietse Boersma (FIOD-ECD) richtte zich op informele transactienetwerken in landen van het Midden-Oosten zoals Syrië, Irak en Libanon. Boersma stelde dat er een symbiose bestaat tussen de informele transactienetwerken en handelsstromen in deze regio. Hij concludeerde dat er verschillende soorten transacties plaatsvinden binnen deze informele netwerken, zoals valutawisselingen en depotfuncties bij mensensmokkel. Twee etnografische onderzoeken werden gepresenteerd die zich beide richtten op het gebruik van informele transactienetwerken door migranten in de Benin gemeenschap en de Afghaanse gemeenschap in Nederland. De werkwijze van ondergrondse bankiers in de Benin gemeenschap is op een andere manier georganiseerd dan in de Afghaanse gemeenschap. Tijdens het seminar maakte José Aarts (Criminologie, EUR) duidelijk dat binnen de Benin gemeenschap de informele kanalen tussen Nederland (Amsterdam Zuidoost) en Nigeria (Benin City) gekarakteriseerd kunnen worden als bilaterale netwerken. De netwerken lopen van een Europees land rechtstreeks naar Nigeria. Bilateraal staat hierbij voor een verbintenis tussen twee landen, van A naar B en niet via C. Aarts benaderde voor haar onderzoek vier onafhankelijke bankiers in Amsterdam Zuidoost, die elk afzonderlijk een bilateraal netwerk naar Nigeria beheersten. De achtergrond bij het ontstaan van deze bilaterale netwerken moet gezocht worden in bepaalde sociaal-economische factoren binnen de gemeenschap. De belangrijkste van deze factoren is het hoge niveau van corruptie in Nigeria. De aanwezigheid van corruptie in zowel het publieke als het private leven van de mensen zorgt ervoor dat er een grote hoeveelheid wantrouwen heerst tussen mensen onderling in het alledaagse leven. Het gebrek aan vertrouwen tussen de mensen zorgt ervoor dat één eigenaar beide zijden van een informeel netwerk beheerst.

Binnen de Afghaanse gemeenschap werkt het informele netwerk op een tegenovergestelde wijze. De kern van het ondergronds bankieren binnen de Afghaanse gemeenschap is juist vertrouwen op basis van verwantschap. Dit vertrouwen is zo sterk dat het informele netwerk draait om meerdere sleutelpersonen. Deze personen - bankiers en tussenpersonen - vormen samen een internationaal netwerk dat loopt via verschillende landen. Dit zogenaamde multilaterale netwerk is sterk verbonden met handelsstromen, volgens de onderzoeker Sher Shah Nabi. De achtergrond van

dit netwerk ligt in bepaalde culturele factoren, zoals een sterke focus op familieverbanden en vertrouwen.

In het middagprogramma lag de nadruk op regulering en controle. In het eerste seminar presenteerde Scobie (European Economics and Financial Centre, Londen) een overzicht van informele geldtransacties en de economische en reguleringsimplicaties. In haar presentatie benadrukte ze de drang naar controle van informele transactienetwerken veroorzaakt door de angst voor terrorisme in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Scobie stelt dat overregulering en de druk daardoor op het formele systeem juist zorgt voor een toename van de informele geldtransacties. Om het aantal formele transacties te bevorderen moet de strikte regulering op formele transacties verlicht worden, zodat consumenten op basis van efficiency het formele kanaal boven het informele kanaal gaan kiezen.

In het tweede seminar richtte Brigitte Unger (School of Economics, UU) zich als econome op de informele corridor tussen Nederland en Suriname. Het bijzondere aan deze studie is het gegeven dat in de perceptie van veel Surinamers het onderscheid tussen formeel en informeel niet bestaat. Uit het onderzoek van Unger blijkt dat de meeste Surinamers in Nederland over het algemeen over bankrekeningen beschikken, maar deze rekeningen vaak niet gebruiken om geld te versturen naar Suriname. Efficiëntie en vertrouwen spelen een rol bij de keuze voor de informele weg.

Naast de twee bovenstaande presentaties waren er bij beide seminars enkele presentaties op het gebied van regulering vanuit het Ministerie van Financiën en van opsporing/toezicht vanuit de Nederlandsche Bank.

De discussies die aan het einde van elk seminar werden gehouden richtten zich vooral op de vraag naar regulering, toezicht en controle op de informele transactienetwerken. De noodzaak van regulering kwam bij de discussies naar voren door het gebruik van de informele kanalen door criminele netwerken. De geldstromen blijven meestal verborgen voor toezicht en controle waardoor er gaten ontstaan in het Nederlandse anti-witwas beleid. Vanuit de kant van de onderzoekers werd duidelijk gemaakt tijdens de discussie dat de focus bij ondergronds bankieren niet alleen op het gebruik, of misbruik, door criminele netwerken moet liggen, maar vooral ook het 'legitieme' gebruik door migranten die om verschillende redenen niet voor een formele instantie kiezen.

Concluderend kan gesteld worden dat het fenomeen 'ondergronds bankieren' vanuit verschillende culturele en sociale achtergronden binnen bepaalde migrantengemeenschappen bekeken moet worden. Daarnaast moet op het gebied van regulering, toezicht en controle de kant van de legitieme migranten transfers onderscheiden worden van het criminele gebruik van deze informele kanalen.

Onderzoek in het buitenland

Human capital and social capital in criminal networks

Dr. Renée van der Hulst en dr. Edward Kleemans (WODC)

Het 7e internationale Blankensee Colloquium in Berlijn vond plaats van 28 februari tot 2 maart 2008. Een select gezelschap wetenschappers en beleidsonderzoekers kwam bijeen om kennis uit te wisselen met als voornaamste doel om het onderzoek naar (en de aanpak van) georganiseerde misdaad te bevorderen en te verbeteren. De titel van het colloquium luidde dit jaar 'Human capital and social capital in criminal networks' en de expertbijeenkomst was specifiek gericht op het evalueren van de (on)mogelijkheden en de potentiële meerwaarde van toepassingen van sociale netwerkanalyse (SNA).

Interdisciplinair veld

Verschiede disciplines waren vertegenwoordigd: gevestigde criminologen en psychologen; ervaren onderzoekers op het gebied van de georganiseerde criminaliteit (Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk, Nederland);

pioniers uit de criminologie die methoden van sociale netwerk analyse (SNA) reeds hebben toegepast in empirisch onderzoek (Canada, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten); methodologische (vaak wiskundige) experts die zich bezig houden met SNA buiten het veld van opsporing en criminaliteit (Verenigd Koninkrijk, Australië, Verenigde Staten, Nederland); en toegepaste beleidsonderzoekers en analisten die initiatieven ontwikkelen in eigen land voor het toepassen van SNA in de aanpak van georganiseerde criminaliteit (Canada, Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Nederland). Vertegenwoordigd waren onder meer WODC, Politieacademie, Royal Canadian Mounted Police (RCMP), Home Office en SOCA (Serious Organized Crime Agency).

Meer dan alleen mooie plaatjes

SNA is meer dan alleen mooie plaatjes. Visualisaties van netwerken worden met behulp van netwerkanalyse aangevuld en ondersteund door 'empirisch rekenwerk en harde cijfers'. Om die reden kan SNA dan ook van aanvullend belang zijn voor preventie (dreigingsanalyses), opsporing (identificeren van netwerken, taken, rollen), interventie (destabiliseren van netwerken en ondersteunen van beslissingen over de inzet van bijzondere opsporingsmiddelen) en mogelijk vervolging (bewijsvoering in de rechtszaal) van georganiseerde misdaad. Daarnaast bieden netwerkanalyses nader inzicht in het functioneren (organisatie, sterktes en zwaktes) van criminele netwerken (individuen, groepen, overlap) en bieden de analyses overzicht in de verwerking van massale hoeveelheden informatie. Tijdens het colloquium werden verschillende presentaties verzorgd waarop referenten uit de zaal reageerden en er discussies volgden (niet zelden voortgezet tijdens de informele ontmoetingen in de wandelgangen of tijdens de lunch). Een geselecteerd aantal lezingen zal binnenkort verschijnen in een special issue van het tijdschrift *Trends in Organized Crime*.

Een manier van kijken naar de wereld

Er werd tijdens het colloquium uitvoerig gesproken over praktische en methodologische problemen, zoals toegang tot informatie over zich per definitie schuil houdende criminelen, missing data, en de arbeidsintensieve databewerking die nodig is versus de druk om snel resultaten op te leveren. Andere thema's waren het modelleren en interpreteren van gedrag (waarbij niet alleen op structuur moet worden gelet maar ook op inhoud van activiteiten en gesprekken) en de visie en toekomst van SNA voor criminologische toepassingen.

Een belangrijke constatering was dat SNA meer is dan alleen een analyse-techniek en moet worden beschouwd als paradigma. Het is 'een manier van kijken naar de wereld' waarbij relaties centraal staan. Dat gaat dus ook verder dan het eenzijdige belang dat tot nog toe in verschillende onderzoeken wordt gehecht aan 'brokerage' centraliteit – het strategisch verbinden van mensen (of groepen) die niet rechtstreeks met elkaar verbonden zijn: de zogenoemde brugfunctie. Soms kan een dergelijke strategische positie een crimineel voordeel opleveren, maar waarschijnlijk niet in alle omstandigheden. Bij het ontwikkelen van SNA moet worden bedacht dat SNA binnen de criminologie nog betrekkelijk nieuw is. Het vergt nog behoorlijke daadkracht en kennisinvestering voordat er grootschalige resultaten kunnen worden geboekt. Internationaal is er echter duidelijk een trend waarneembaar in belangstelling en behoefte daartoe.

Onderzoek en beleid

Gedegen kennis van SNA, gecombineerd met theoretisch gestuurde inzichten uit de criminologie, psychologie, economie en bijvoorbeeld de organisatiekunde, kunnen belangrijke bijdragen leveren. Overigens moet volgens één van de experts worden aangetekend dat niet alleen meer studies nodig zijn, gericht op het analyseren van criminele netwerken (samenwerkingsverbanden), maar ook studies van netwerken waarvan zowel criminelen als niet-criminelen onderdeel uitmaken. Dit biedt inzicht in de motieven en groepsdynamische processen van criminaliteit en zijn vooral bruikbaar in het kader van preventie. Voor het toepassen van SNA binnen de criminologie werd door meerdere mensen met

nadruk de inbreng gevorderd van de psychologie: we willen niet alleen weten hoe sociale structuren van invloed zijn op gedrag, maar ook hoe (groeps)dynamische processen van invloed zijn op de vorming van sociale structuren.

Dialogo doorbreekt weerstand

Ondanks het feit dat de aanwezigen een gemeenschappelijke interesse deelden, werd dit niet door iedereen als zodanig ervaren en was voelbaar dat SNA door sommigen bijna als een 'indringer' wordt beschouwd waartegen men zich maar beter kan beschermen. Vooral enkele gevestigde criminologen blijken een tamelijk onwrikbare weerstand te kennen tegen SNA en staan minder open voor deze nieuwe ontwikkelingen in hun vakgebied. Er lijkt niet zozeer sprake te zijn van onoverkomelijke inhoudelijke bezwaren, maar veeleer van een gebrek aan kunde om overstijgend te communiceren over verschillende disciplines heen. De dialoog is echter gestart en de deelnemers waren unaniem positief over de bijdrage die het colloquium hiertoe had geleverd. Naar verwachting zal begin 2009 een vervolg van de expertbijeenkomst plaatsvinden.

Congresaankondiging

Seminar Sociale Netwerk Analyse

Op 30 oktober 2008 organiseert het WODC (Ministerie van Justitie) in samenwerking met de Politieacademie (Lectoraat Criminaliteitsbeheersing en Recherchekunde) een seminar over de toepassing van Sociale Netwerk Analyse (SNA) in onderzoek, beleid en opsporing van criminaliteit. Het seminar duurt de hele dag en is interessant voor criminologisch onderzoekers, beleidsmedewerkers (Ministerie van Justitie, Ministerie van Binnenlandse Zaken) en medewerkers en analisten binnen inlichtingen- en opsporingsdiensten. De congresorganisatie is in handen van het WODC (dr. Renée C. van der Hulst). Nadere informatie is binnenkort beschikbaar via de website www.wodc.nl

Signaleringen

Nieuwe Ciroc bundel: Cultuur en georganiseerde misdaad

Dr. Dina Siegel (Criminologie, VU)

De eerste CIROC bundel, een verzameling van wetenschappelijke artikelen over georganiseerde misdaad gebaseerd op presentaties tijdens de CIROC seminars (2001-2003), had als titel *Global organized crime. Trends and Developments* (Siegel, van de Bunt, Zaitch, 2003). De term 'global' is nog steeds één van de meest geliefde termen in de criminologie van georganiseerde misdaad. Het klinkt groots en allesomvattend; van de activiteiten van criminele groepen en netwerken op elke uithoek van onze planeet tot de massale migraties van maffia's en vervaging van de grenzen tussen de onder- en bovenwerelden.

Het is ook makkelijk om 'global' te associëren met een andere, niet minder populaire term, 'globalisering'. Georganiseerde misdaad en globalisering horen onvermijdelijk bij elkaar. Criminologen benoemen georganiseerde misdaad al jaren als het voorbeeld van globaliseringprocessen (Galeotti, 2004; Mittelman, 2000, Fijnaut & Paoli, 2004). Dit proces bevat verspreiding van de markten, wereldwijde circulatie van geld, ontwikkelde communicatie technologie en cultuur (Bauman, 1998; Eriksen, 2003). De bijdrage van criminologen aan de studie van globalisering is de erkenning dat misdaad een onvermijdelijke deel van dit proces is geworden. Toch blijven veel antropologen en criminologen zich afvragen of het term 'global organized crime' niet te vaag en te abstract is. Er komen steeds nieuwe termen, zoals grensoverschrijdende, transnationale, cross-border, internationale georganiseerde misdaad, enz.. In onze nieuwe CIROC-bundel *Organized crime. Culture, markets and policies* hebben we al deze termen niet gebruikt. We hebben juist gevraagd naar concrete

invullingen van empirisch onderzoek naar georganiseerde misdaad. Hoe kunnen criminologen globalisering en internationaal opererende georganiseerde misdaad bestuderen? Wat voor instrumenten kunnen ze in zo'n onderzoek gebruiken? Met deze benadering proberen we de antropologen en andere sociale wetenschappers te volgen in hun streven vage en verwarrende concepten te vermijden. De auteurs in deze nieuwe CIROC bundel concentreren zich op specifieke lokale situaties, verplaatsingen van mensen en goederen, interacties en symbolische representaties van slachtoffers en daders in een voortdurend veranderende context. Criminologisch onderzoek van georganiseerde misdaad moet rekening houden met de situationele context, sociaal-economische condities van de ontstaan en ontwikkeling van criminele groepen en concrete specifieke oorzaken van hun verplaatsingen.

Inzicht in historische transformaties zijn van belang om beter inzicht te verwerven in de aard en activiteiten van de huidige criminele netwerken. Anton Blok reflecteert op ontwikkelingen in de Siciliaanse maffia in het licht van veranderende centrum-periferie relaties. Letizia Paoli relateert de huidige 'achteruitgang' van maffia groepen in Zuid-Italië aan een intensivering van de repressieve aanpak sinds de jaren negentig van de vorige eeuw. Daarnaast beschrijft Emanuel Marx, die de sociale organisatie van hasj-smokkel in het Midden Oosten onderzoekt, hoe georganiseerde handelaars al in de dertiende eeuw actief in de hasj waren. De redenen om deze smokkel te verbieden lagen in politieke en economische belangen van Egypte en Marokko. De criminalisering van hasj had verder geen effect op de lokale Bedoeïenen, die tot op heden de hasjhandel als een legitieme economische onderneming beschouwen.

De cultuur van georganiseerde misdaad bestaat uit traditionele beelden van de geheime bloedige rituelen van Yakuza of Chinese Triaden, de gerespecteerde code van de Russische *vory v zakone* of de Italiaanse zwijgplicht *omerta*. In de eenentwintigste eeuw behoren deze beelden echter steeds meer tot het geromantiseerde verleden. Criminologen ontdekken in toenemende mate nieuwe verschijningsvormen van criminaliteit, multiculturele criminele samenwerkingsverbanden, virtuele gemeenschappen van bendes, hooligans, illegale handelaars in menselijke organen en gesmokkelde kunst, pedofielen, vrouwenhandelaars en dealers in gestolen auto's. In deze bundel hebben we geprobeerd om deze veranderende cultuur van georganiseerde misdaad te analyseren. Waarom zijn het juist de Nigeriaanse madams die leiding geven aan vrouwenhandelnetwerken uit Afrika? (Stefano Becucci). Hoe concurreren en communiceren de criminele *grupirovki* in Bulgarije? (Tihomir Bezlov en Philip Gounev). Wat gaat er schuil achter een nieuwe internationale delict als 'ecocide'? (Tim Boekhout van Solinge). Waarom worden dubieuze ondergrondse bankiers blind vertrouwd door hun klanten? (Henk van de Bunt). Hoe denkt de gemeente Amsterdam met haar bestuurlijke aanpak het imago van *sin-city* om te buigen? (Hans Nelen en Wim Huisman). In al deze vragen staat het culturele aspect centraal. Dergelijke fenomenen hebben vaak mythische connotaties en worden vaak verkeerd geïnterpreteerd. Uit onderzoek blijkt echter dat fenomenen als 'ondergronds bankieren' of 'conflict diamanten' weinig geheimzinnig zijn. Het is juist het gebruik van abstracte verklaringen, zoals globalisering, die bijdraagt aan de constructie van het sociale probleem in plaats van verbeterde inzichten te bieden. In deze bundel proberen we specifieke activiteiten en vormen van georganiseerde misdaad te presenteren door een combinatie van internationale, nationale en lokale dimensies in verschillende historische tijdperken.

Een ander interessant aspect van de veranderende cultuur van georganiseerde misdaad is haar reactie op het huidige beleid. De tweede deel van de bundel bestaat uit vijf artikelen die ingaan op de relatie tussen preventie, bestrijding en verschillende vormen van georganiseerde misdaad. Ook hier speelt cultuur een belangrijke rol. Zo bespreekt Richard Staring het proces van criminalisering van het vervoer van mensen en de constructie van een nieuw misdrijf. Hoe gebeurt dat, wie is daar bij betrokken en wat zijn de consequenties van deze nieuwe criminalisering? Andere bijdragen handelen over de zogenaamde duale strategie van georganiseerde misdaad-bestrijding waarbij strafrecht en bestuursrecht elkaar aanvullen. Jim Jacobs

schrijft over deze duale aanpak in de context van de invloed van Cosa Nostra families op vakbonden in het Verenigde Staten van de twintigste eeuw. Antonia la Spina analyseert verschillende indirecte anti-maffia strategieën die de afgelopen decennia in Italië zijn gehanteerd. Eén van de belangrijkste conclusies die moet worden getrokken is dat onderzoek naar georganiseerde misdaad op dit moment meer dan ooit veel diepere, empirisch gefundeerde en concrete kennis over haar specifieke manifestaties vereist in plaats van abstracte, 'globale' en onduidelijke uitspraken.

Siegel, D. and H. Nelen (eds.) (2008). *Organized Crime. Culture, Markets and Policies*. New York, Springer. Pp. 229, ISBN: 978038774732

Referenties:

Bauman, Z. (1998) *Globalization: The human consequences*. New York: Columbia University Press.

Galeotti, M. (2004) Introduction. *Global Crime Today*, 6(1), 1-7.

Eriksen, T. (2003) *Globalization. Studies in anthropology*. London: Pluto Press.

Fijnaut, C. and Paoli, L. (2004) *Organized Crime in Europe*. Dordrecht: Springer.

Mittelman, J. (2000) *The globalization syndrome; transformation and resistance*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

CIROC-studiedagen

- 14 mei 2008 - Illegale wapenhandel

De CIROC studiedagen in het nieuwe academische jaar zullen z.s.m. op de website van CIROC bekend gemaakt worden.

COLOFON

Redactie: dr. E.R. Kleemans en dr. R. Staring

CIROC
Vrije Universiteit Amsterdam
Kamer 8A-16,
De Boelelaan 1105,
1081 HV Amsterdam

email: ciroc@rechten.vu.nl
tel: +31 (0) 20 598 6231
<http://www.ciroc.nl>